

Inleiding

Spiritualiteit en economie: een perspectief voor dromers? Ligt het niet mijlen ver verwijderd van *business as usual* en van de gangbare economische voorstellingen? Zo lijkt het wel. Toch wil dit boek deze schijnbaar realistische perceptie corrigeren. Wat spiritualiteit met economie verbindt, is immers de hoop op een betere samenleving. En welke rechtgeaarde ondernemer werkt bewust of onbewust niet voor deze droom? Hoop is het hart van de economie. Alle teksten in dit boek zijn dan ook niet toevallig ontstaan in de schoot van SPES (HOOP), een interlevensbeschouwelijk netwerk dat zich sinds 2000 inzet voor spirituele herbronning in economie en samenleving. Zonder de vele workshops, discussies en ontmoetingen met SPES-vrienden zou dit boek niet geschreven zijn. In elk hoofdstuk dialogeert een gemeenschap van denkers en doeners.

Rode draad door de hoofdstukken is het onderscheid en de spanning tussen rationaliteit en spiritualiteit. Dit klinkt nogal filosofisch abstract maar het is het niet. Voortdurend worden we opgeroepen om ons rationeel te gedragen. Wie niet volgens de gangbare rationaliteit handelt, zet zichzelf buiten spel. Zelden spoort men ons aan om spiritueel te denken of te leven. Sinds Descartes heeft de moderne mens bewust gekozen voor het primaat van de *ratio*. Niet alleen op filosofisch niveau maar tot in de concrete organisatie van het dagelijks leven is dit voelbaar. De meest uitgekende expressie daarvan is de economische wetenschap. Mensen handelen economisch rationeel als zij met de gegeven middelen maximaal hun doelstellingen proberen te realiseren. Dat betekent vooreerst dat ze zo efficiënt mogelijk hun schaarse middelen aan tijd, geld en alle mogelijke bronnen inzetten.

Maar het betekent evenzeer dat ze in alles ernaar streven om zowel het individuele als het collectieve geluk maximaal op te voeren. Geluk als maximale behoeftebevrediging waarbij ieder de vrijheid heeft om zijn behoeften zelf in te vullen, is het hoogste en alomvattende goed. Over de positieve en negatieve gevolgen van die moderne levenskeuze zullen we het verder in dit boek hebben.

Biedt spiritualiteit een alternatief voor rationaliteit? Sluiten ze elkaar uit of zijn ze complementair? Hoe kan spiritualiteit als contemplatieve levenskunst de economie (her)oriënteren? Waar rationaliteit vertrekt van het actieve ego dat bewust zijn gelukspositie berekent en optimaliseert, is spiritualiteit gericht op wat aan ons actieve ego ontsnapt: de ziel van de dingen en van onszelf. De *geest* maakt ons op een heel andere manier dan de *ratio* bewust van de dingen en van onszelf. De *geest* is het punt in ons bewustzijn waar wij voeling krijgen met de innerlijke of intrinsieke betekenis van de dingen. Hij verbindt ons intuïtief met het wonder van het bestaan. Vaak wordt spiritualiteit exclusief verbonden met religie, maar dat is een misvatting. Leven volgens de ingeving van de geest is geen exclusief voorrecht van monniken of gelovigen. Het is een mogelijkheid die elke mens gegeven is. Zowel Socrates als Jezus, humanisten en gelovigen beroepen er zich dus op. Maar net zoals het rationele denken oefening vereist, vergt ook het spirituele denken een discipline die ons helaas nog zelden wordt aangeleerd. De centrale vraag van dit boek is: hoe kunnen we de *spirituele* bronnen van hoop en zingeving herstellen op de plaats waar ze schijnbaar het meest afwezig zijn, in de economie? Dat de economie diepe spirituele wortels heeft, is een fascinerende ontdekking.

Dit boek draag ik in grote dankbaarheid op aan de vele vrienden van SPES en aan mijn collega's van het Centrum voor Economie en Ethiek in Leuven, waar de idee van SPES ontstaan is. Vrij spoedig heeft SPES zich verbonden met vele andere centra, in het bijzonder met het Centrum Ethiek van de Universiteit Antwerpen en met het Business Ethics Centre van de Corvinus Universiteit in Budapest. Zo kon SPES uitgroeien tot zowel een lokaal als een internationaal netwerk van mensen uit de academie en het bedrijfsleven. Sta me toe toch enkele *compagnons de route*, tochtgenoten vanaf het eerste uur, bij naam te noemen: Erik Schokkaert, Toon Vandeveld, Jaak Stokx (†), Hendrik Opdebeeck, Laszlo Zsolnai, Jochanan Eynikel, Lies Daenen, Jan Boulogne en mijn echtgenote Rita Ghesquiere, die mij te gepasten tijd de wapenspreuk van haar vader in herinnering bracht: *spes familiae*

virtus. Zoek de hoop niet alleen elders maar in de eerste plaats op de gezegende plek waar je als gezin en gemeenschap leeft.

Maar SPES is meer dan de pioniers van het eerste uur. Het zijn de leden van de Raad van Bestuur en van de SPES-Raad die telkens opnieuw kleine en grote projecten van hoop ontwikkelen; partnerorganisaties zoals Cera, Unizo, Etion en de Gemeenschapseconomie die zich inzetten voor bezielend en ethisch ondernemerschap; weldoeners die ons anoniem steunen; de leden en sympathisanten die onze workshops en conferenties bevolken met hun levendige interesse; de uitgevers en lezers van de SPES-Cahiers, websites en boeken. Graag wil ik ten slotte een saluut brengen aan erector Roger Dillemans. SPES is een verre uitloper van het project Hoop dat hij in zijn laatste ambtsperiode aan de KU Leuven lanceerde. Bij het schrijven van dit boek moest ik vaak denken aan zijn verlangen om zelf nog een boek over hoop te schrijven. Verlangens worden soms ongemerkt doorgegeven.

Er is een Japans spreekwoord dat zegt: indien je alles wat je leest gelooft, hou dan op met lezen. Bewaar dus enige kritische afstand. Maar evengoed zou ik de lezer het omgekeerde willen aanraden. Indien je niets gelooft van wat je leest, wanhoop dan niet. Hoop is veel groter dan wat er hier staat geschreven.

Veel leesplezier.